

Iloczyn Rozpuszczalności

4. Iloczyn rozpuszczalności

Zakres materiału do zajęć.

1. Iloczyn rozpuszczalności i rozpuszczalność soli trudno rozpuszczalnych - równanie i definicje.
2. Czynniki wpływające na rozpuszczalność osadu (wpływ wspólnego jonu, wpływ soli nie posiadających z osadem wspólnego jonu, wpływ jonów wodorowych, wpływ temperatury, hydroliza osadów).
3. Amid kwasu octowego AKT.
4. Wytrącanie siarczków metali.

Cel doświadczenia

Zapoznanie studentów z wytrącaniem z roztworów soli trudno rozpuszczalnych osadów, a także całkowitym usunięciem jonu z roztworu na zasadzie różnic wartości iloczynu rozpuszczalności i wpływem różnych czynników na rozpuszczalność osadu.

Pytania wprowadzające

- Co to jest roztwór nasycony, roztwór nienasycony?
- Co to jest rozpuszczalność i od czego zależy?
- Stężenie procentowe i stężenie molowe.
- Aktywność, moc jonowa, współczynnik aktywności.
- Prawo zachowania masy.

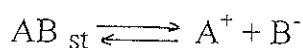
Część teoretyczna

Wszystkie substancje, zarówno ciała stałe, ciecze jak i gazy wykazują w większym lub mniejszym stopniu wzajemną rozpuszczalność. Substancje

określane jako nierozpuszczalne odznaczają się pewną, choćby minimalną rozpuszczalnością.

Roztwór, w którym już więcej danej substancji nie może się rozpuścić w danej temperaturze nazywa się roztworem nasyconym, a stężenie roztworu nasyconego odpowiada rozpuszczalności danej substancji w stosowanym rozpuszczalniku. Rozpuszczalność danej substancji równa jest jej stężeniu w roztworze nasyconym w danej temperaturze. Rozpuszczalność jest to analityczne stężenie substancji w roztworze nasyconym w określonych warunkach ciśnienia, temperatury i składu roztworu.

W przypadku trudno rozpuszczalnej soli ta jej część, która ulega rozpuszczeniu jest praktycznie zdysocjowana na jony,

a więc w roztworze nasyconym istnieje stan równowagi między osadem w fazie stałej a jonami, które z niego powstają.

Przechodzenie jonów do roztworu, a więc rozpuszczanie się osadu odbywa się stale i to z jednakową szybkością, która zależy jedynie od rozmiarów ogólnej powierzchni kryształów i od temperatury, nie zależy natomiast od stężenia jonów w roztworze w danej temperaturze. Z każdej jednostki powierzchni kryształu odrywa się i przechodzi do roztworu w jednostce czasu taka sama liczba jonów.

Szybkość rozpuszczania się V_1 w danej temperaturze można wyrazić wzorem

$$\overrightarrow{V_1} = k_1 p$$

gdzie p - oznacza ogólną powierzchnię fazy stałej

k_1 - współczynnik proporcjonalności, jest to wielkość stała, wyrażająca szybkość przechodzenia fazy stałej do roztworu, gdy $p = 1$ szybkość rozpuszczania będąca iloczynem dwóch wielkości stałych jest również wielkością stałą. W roztworze odbywa się równocześnie proces odwrotny. Jony znajdujące się w ciągłym ruchu, zderzają się z powierzchnią kryształów, przy czym część z nich zostaje wciągnięta w sieć przestrzenną. Dzięki temu kryształy rosną. Szybkość wzrostu kryształów (szybkość narastania V_2) jest proporcjonalna do stężenia jonów w roztworze; im więcej tych jonów, tym większa liczba zderzeń.

$$V_2 = k_2 [B^-] [A^+]$$

k_2 - współczynnik proporcjonalności i oznacza szybkość przechodzenia jonów z roztworu do fazy stałej, gdy zarówno stężenie jonów B^- i stężenie jonów A^+ jest równe jedności

$$[A^+] = [B^-] = 1$$

W roztworze nasyconym istnieje stan równowagi dynamicznej, gdyż tyle samo jonów przechodzi do roztworu, ile ich osadza się na kryształach AB. Szybkość narastania jest wtedy równa szybkości rozpuszczania

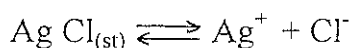
$$V_2 = V_1$$

$$k_2 [B^-] [A^+] = k_1 p \quad /: k_2$$

$$[B^-] [A^+] = \frac{k_1}{k_2} p = IR$$

Wyrażenie to nosi nazwę iloczynu rozpuszczalności.

W roztworze nasyconym trudno rozpuszczalnej soli iloczyn stężeń jonów, na które ta sól się rozpada w danej temperaturze jest wielkością stałą. Na przykład, jeżeli stały chlorek srebra, który jest związkiem trudno rozpuszczalnym jest w równowadze z nasyconym roztworem chlorku srebra, to reakcję dysocjacji przedstawia równanie:

Na skutek rozpuszczania stałego $AgCl$ do roztworu uwalniane są jony Ag^+ i Cl^- i dla reakcji równowagi dynamicznej można zgodnie z prawem działania mas napisać stałą równowagi

$$k = \frac{[Ag^+][Cl^-]}{AgCl}$$

W roztworze nasyconym ustala się stan równowagi dynamicznej pomiędzy osadem ($AgCl$) i jonami (Ag^+ i Cl^-). Stężenie $AgCl$ jest stałe i wyrażenie na stałą równowagi można przedstawić następująco:

$$k_{[AgCl]} = [Ag^+] [Cl^-] = IR$$

Iloczyn rozpuszczalności ma wartość stałą w danej temperaturze i stanowi charakterystyczną wartość dla danego związku. Wartość IR zależy od temperatury, rodzaju rozpuszczalnika i siły jonowej

$$IR_{AB} = [A^+] [B^-] = \text{const} \quad IR_{AgCl} = [Ag^+] [Cl^-]$$

$$IR_{AB_2} = [A^{2+}] [B^-]^2 = \text{const} \quad IR_{PbCl_2} = [Pb^{2+}] [Cl^-]^2$$

W przypadku, w którym mamy do czynienia z substancją, która dysocjuje w roztworze na więcej niż dwa jony wtedy wyrażenie na iloczyn rozpuszczalności przyjmuje postać: $A_m B_n \rightleftharpoons m A_{(r)}^{n+} + n B_{(r)}^{m-}$

$$IR_{A_m B_n} = [A^{n+}]^m [B^{m-}]^n \quad IR_{Bi_2S_3} = [Bi^{3+}]^2 [S^{2-}]^3$$

W rzeczywistości należałoby rozpatrywać termodynamiczny iloczyn rozpuszczalności różniący się od wyżej podanego mnożnikami, odpowiadający współczynnikiem aktywności

$$IR_{AB} = [A^+] [B^-] f_{A^+} f_{B^-}$$

W praktyce podczas obliczania iloczynów rozpuszczalności trudno rozpuszczalnych substancji mamy do czynienia z roztworami o małej mocy jonowej, kiedy współczynniki aktywności są bliskie jednościami i możemy stosować wzory uproszczone.

Jeżeli jednak stężenie obcych soli w roztworze jest większe, współczynniki aktywności znacznie różnią się od 1 i należy je uwzględnić. Ponieważ IR jest wielkością stałą, więc zmniejszenie współczynników f spowoduje wzrost stężeń A^+ i B^- w roztworze. Zwiększenie zatem mocy jonowej spowoduje wzrost rozpuszczalności. Współczynniki aktywności są tym mniejsze im większa moc jonowa roztworu.

Moc jonowa zwiększa się wraz ze wzrostem stężenia jonów w roztworze, a zatem w obecności soli obcych, nie mających wspólnych jonów z osadem. Jest to tzw. efekt solny. Jony na które dysocjuje dany osad A^+ i B^- ulegają w roztworze nie tylko wzajemnemu przyciąganiu lecz także przyciąganiu przez inne jony obecne w roztworze. Powoduje to skrzepowanie ich ruchów i związane z nim zmniejszenie aktywności f_{A^+} i f_{B^-} .

Zmianę rozpuszczalności związku można spowodować również przez odpowiednią zmianę stężenia jednego z jonów w roztworze, pozostającym w równowadze z osadem. Jest to tzw. efekt wspólnego jonu. Jeżeli zwiększy się stężenie jednego z jonów w roztworze, to aby IR zachował wartość stałą musi się odpowiednio zmniejszyć stężenie drugiego z jonów. Np. dla $BaSO_4$

$$IR = [Ba^{2+}] [SO_4^{2-}]$$

Jeżeli dodamy do nasyconego roztworu siarczanu barowego jony SO_4^{2-} pochodzące np. z H_2SO_4 lub Na_2SO_4 , to musi ulec zmniejszeniu stężenie jonów baru. Jony SO_4^{2-} będą częściej zderzały się z powierzchnią kryształów osadu, skutkiem czego pewna dodatkowa ich część ulegnie adsorbcji i przyciągnie z kolei odpowiednią dodatkową ilość jonów Ba^{2+} z roztworu. Wynikiem dodania nadmiaru H_2SO_4 , będzie obniżenie się w roztworze stężenia jonów barowych. Efektem dodatku wspólnego jonu jest zatem zmniejszenie rozpuszczalności osadu.

Znajomość IR pozwala obliczyć rozpuszczalność związków trudno rozpuszczalnych, a także określić warunki strącania osadów.

Gdy wytrącamy osad trudno rozpuszczalny, złożony z kationów A^+ i anionów B^- to stężenia tych jonów w roztworze nasyconym muszą spełniać równanie $IR_{AB} = [A^+] [B^-]$, po przekroczeniu wartości iloczynu rozpuszczalności wytrąci się osad. Jeżeli iloczyn ze stężeń jonów tworzących osad jest mniejszy od IR danego związku, wówczas osad nie wytrąca się (roztwór jest nienasycony). Im mniejszą wartość ma iloczyn rozpuszczalności danego związku tym trudniej rozpuszczalny jest ten związek. Jeżeli np. IR pewnego związku rzędu 10^{-18} a drugiego 10^{-5} , to pierwszy jest trudniej rozpuszczalny.

Porównanie rozpuszczalności elektrolitów na podstawie ich IR ma sens tylko wtedy, gdy ich wzory ogólne są takie same np. elektrolity typu $Me X$: $AgCl$, $AgBr$, $CaSO_4$, $PbSO_4$ lub typu $Me_2 X$: Ag_2CO_3 , Ag_2CrO_4 lub $Me X_2$: CaF_2 , BaF_2 itd. , dla których iloczyny jonowe mają jednostkową postać, a więc gdy w równaniach dysocjacji porównywanych związków występują takie same liczby jonów.

Np. znane są IR dwóch trudno rozpuszczalnych związków $PbSO_4$ i PbI_2 a więc $IR_{PbSO_4} = [Pb^{2+}] [SO_4^{2-}] = 1 \cdot 10^{-8}$

$$IR_{PbI_2} = [Pb^{2+}] [I^-]^2 = 7,5 \cdot 10^{-9}$$

Przez porównanie IR wydaje się, że rozpuszczalność PbI_2 jest mniejsza bo jego IR jest mniejszy. W rzeczywistości tak nie jest. Aby to sprawdzić należy obliczyć jaka jest rzeczywista rozpuszczalność $[\frac{mol}{dm^3}]$

$$IR_{PbSO_4} = [Pb^{2+}][SO_4^{2-}] = 1 \cdot 10^{-8}$$

$$[Pb^{2+}] = \sqrt{IR} = \sqrt{1 \cdot 10^{-8}} = 1 \cdot 10^{-4}$$

1 jon $[Pb^{2+}]$ jest w 1 molu $PbSO_4$ więc odpowiada to rozpuszczalności

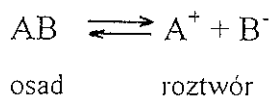
$$1 \cdot 10^{-4} \frac{mol}{dm^3} PbSO_4$$

$$IR_{PbI_2} = [Pb^{2+}][I^-]^2 = 7,5 \cdot 10^{-9}$$

$$[Pb^{2+}] = \sqrt[3]{\frac{7,5 \cdot 10^{-9}}{4}} = 1,23 \cdot 10^{-3} mol/dm^3$$

Okazuje się, że rozpuszczalność PbI_2 jest większa niż $PbSO_4$ - odwrotnie niż wartość IR.

Ogólnie dla osadów typu AB

Przez x oznaczam stężenie molowe roztworu

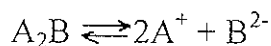
$$[A^+] = [B^-] = x$$

$$IR = [A^+][B^-]$$

$$IR = x^2$$

czyli rozpuszczalność $x = \sqrt{IR_{AB}}$

Dla osadu typu A_2B (np. PbI_2 , Ag_2CrO_4 , Ag_2S

$$IR_{A_2B} = [A^+]^2[B^{2-}]$$

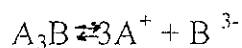
przez x oznaczamy stężenie molowe roztworu

$$[A^+] = 2x \quad [B^{2-}] = x$$

$$IR = (2x)^2 x = 4x^3$$

$$\text{Rozpuszczalność } x = \sqrt[3]{\frac{IR}{4}}$$

Dla osadu A_3B np. (Ag_3PO_4)

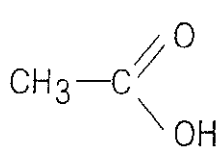
$$[A^+] = 3x \quad [B^{3-}] = x$$

$$IR_{A_3B} = [3A^+]^3 [B^{3-}] = (3x)^3 x = 27x^4$$

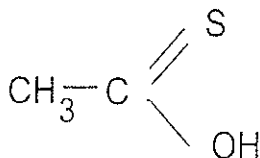
$$x = \sqrt[4]{\frac{IR_{A_3B}}{27}}$$

Stąd wniosek, że iloczyny rozpuszczalności jako miara rozpuszczalności mogą być porównywalne wyłącznie w przypadku soli tego samego typu.

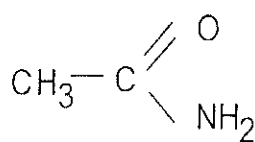
Siarczki metali można wytrącać przy pomocy siarkowodoru (wody siarkowodorowej) lub siarczku amonowego. Zamiast wyżej wymienionego związku wygodniej jest stosować roztwór amidu kwasu tiooctowego (AKT) o wzorze CH_3CSNH_2

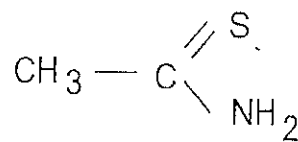
Kwas octowy

Kwas tiooctowy

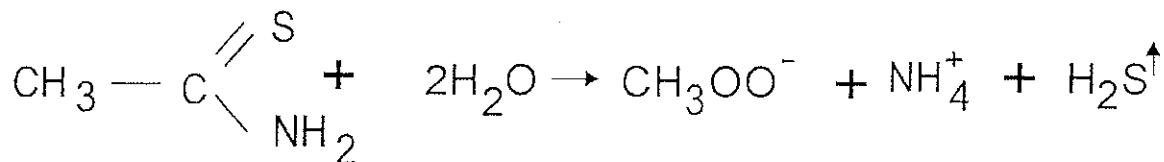

Amid kwasu octowego

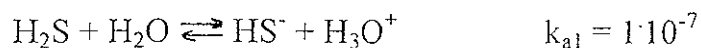
Amid kwasu
tiooctowego

Związek ten (AKT) rozpuszcza się dobrze w wodzie i jest w roztworze trwały. W roztworze wodnym, a szybciej w środowisku kwaśnym lub zasadowym hydrolizuje z wydzieleniem H_2S , który w chwili powstania wytrąca charakterystyczne osady właściwych siarczków metali

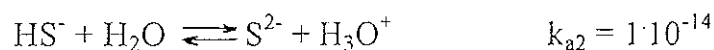

Strącanie siarczków metali ciężkich za pomocą AKT ma duże znaczenie w chemii analitycznej. Proces przebiega w dwóch etapach:

1. Powstawanie jonów S^{2-} w reakcji dysocjacji kwasu siarkowodorowego

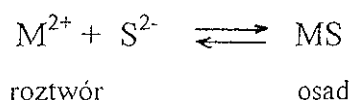

W pierwszym etapie dysocjacji kwasu siarkowodorowego powstaje anion HS^- którego $K_{a1} = 1,0 \cdot 10^{-7}$. Oderwanie drugiego protonu od ujemnie naładowanego jonu z utworzeniem jonu dwuujemnego wymaga wyższej energii i dlatego wartość stałej dysocjacji drugiego etapu jest znacznie mniejsza $K_{a2} = 1,0 \cdot 10^{-14}$ od wartości stałej dysocjacji etapu pierwszego.

2. Reakcja jonów S^{2-} z kationami metali ciężkich M^{2+} z utworzeniem trudno rozpuszczalnych siarczków

- dostatecznego dla danego kationu stężenia jonów siarczkowych
- wartości liczbowej iloczynu rozpuszczalności danego siarczku.

Warunkiem wytrącania się osadów siarczków metali jest przekroczenie wartości IR danego związku, a więc przekroczenie wartości iloczynu stężeń kationu metali i anionu siarczkowego. Im większa jest wartość IR danego siarczku, tym większe stężenie jonów siarczkowych jest potrzebne do strącenia siarczku z roztworu.

Stężenie jonów siarczkowych reguluje się przez odpowiedni dobór stężenia jonów wodorowych. Dodawanie mocnego kwasu (np. HCl) do roztworu cofa dysocjację kwasu siarkowodorowego, zmniejszając stężenie jonów S^{2-} w roztworze. Dodanie do roztworu zasady (np. amoniaku) powoduje reakcję jonów wodorowych z jonami wodorotlenowymi i zwiększenie przez to stężenia jonów siarczkowych.

W ten sposób można uzyskać optymalne stężenie jonów siarczkowych, niezbędne do strącenia z roztworu określonego, trudno rozpuszczalnego siarczku albo całej grupy analitycznej siarczków (III i IV grupa analityczna kationów)
 $1 \text{ Cu}^{2+} \text{ Bi}^{2+} \text{ Cd}^{2+} \text{ Hg}^{2+} \text{ As}^{3+} \text{ As}^{5+} \text{ Sb}^{3+} \text{ Sn}^{2+} \text{ Sn}^{4+}$ (grupa III kationów).

Kationy te występują w postaci siarczków przy niskim pH. Siarczki tych metali charakteryzują się bardzo niską rozpuszczalnością ($\text{IR } 10^{-28}$ do 10^{-50}) i dlatego wytrącają się przy niskim stężeniu jonów S^{2-} , które uzyskuje się w środowisku słabo kwaśnym. Większe stężenie kwasu może spowodować nie

wytrącenie lub też niecałkowite wytrącenie siarczków łatwiej rozpuszczalnych CdS SnS. Przy mniejszym stężeniu kwasu może się wytrącić z trzecią grupą ZnS

a) Hg^{2+} Bi^{3+} Cu^{2+} Cd^{2+} - daje siarczki o charakterze zasadowym tzw. siarkozasady nierozpuszczalne w $(\text{NH}_4)_2\text{S}_2$ i KOH

b) As^{3+} As^{5+} Sb^{3+} Sb^{5+} Sn^{2+} Sn^{4+} - daje siarczki amfoteryczne o przeważającym charakterze kwasowym tzw. siarkokwasy rozpuszczalne w $(\text{NH}_4)_2\text{S}_2$ i KOH z utworzeniem siarkosoli.

TABELA

Rozpuszczalność i iloczyny rozpuszczalności niektórych elektrolitów trudno rozpuszczalnych (w temperaturze 25°C)

Związek	Rozpuszczalność g/dm ³	mol/dm ³	Iloczyn rozpuszczalności
AgCl	$1,8 \cdot 10^{-3}$	$1,25 \cdot 10^{-5}$	$1,56 \cdot 10^{-10}$
AgBr	$1,7 \cdot 10^{-4}$	$8,8 \cdot 10^{-7}$	$7,7 \cdot 10^{-13}$
AgJ	$2,8 \cdot 10^{-6}$	$1,2 \cdot 10^{-8}$	$1,5 \cdot 10^{-16}$
AgCN	$4,05 \cdot 10^{-4}$	$1,5 \cdot 10^{-6}$	$2 \cdot 10^{-12}$
Ag ₂ CrO ₄	$4,3 \cdot 10^{-2}$	$1,3 \cdot 10^{-4}$	$9,0 \cdot 10^{-12}$
Ag ₂ S	$8,7 \cdot 10^{-15}$	$3,5 \cdot 10^{-17}$	$1,6 \cdot 10^{-19}$
PbCl ₂	11,0	$3,9 \cdot 10^{-2}$	$2,4 \cdot 10^{-4}$
PbJ ₂	$6,0 \cdot 10^{-1}$	$1,3 \cdot 10^{-3}$	$8,7 \cdot 10^{-9}$
PbS	$7,9 \cdot 10^{-13}$	$3,3 \cdot 10^{-15}$	$1,1 \cdot 10^{-23}$
PbSO ₄	$4,5 \cdot 10^{-2}$	$1,5 \cdot 10^{-4}$	$2,2 \cdot 10^{-8}$
PbCrO ₄	$2,7 \cdot 10^{-5}$	$1,34 \cdot 10^{-7}$	$1,8 \cdot 10^{-14}$
CuS	$8,8 \cdot 10^{-21}$	$9,2 \cdot 10^{-23}$	$8,5 \cdot 10^{-45}$
CdS	$8,6 \cdot 10^{-13}$	$6,0 \cdot 10^{-15}$	$3,6 \cdot 10^{-29}$
CaC ₂ O ₄	$6,5 \cdot 10^{-3}$	$5,07 \cdot 10^{-5}$	$2,57 \cdot 10^{-9}$
CaC ₄ H ₄ O ₆	$1,7 \cdot 10^{-1}$	$8,8 \cdot 10^{-4}$	$7,7 \cdot 10^{-7}$
CaSO ₄	2,0	$7,8 \cdot 10^{-3}$	$6,2 \cdot 10^{-5}$
CaCO ₃	$6,9 \cdot 10^{-3}$	$6,9 \cdot 10^{-5}$	$4,8 \cdot 10^{-9}$
BaCO ₃	$1,76 \cdot 10^{-2}$	$8,9 \cdot 10^{-5}$	$8 \cdot 10^{-9}$
BaC ₂ O ₄	$9,0 \cdot 10^{-3}$	$4,0 \cdot 10^{-4}$	$1,6 \cdot 10^{-7}$
BaCrO ₄	$3,9 \cdot 10^{-3}$	$1,55 \cdot 10^{-5}$	$2,4 \cdot 10^{-10}$
BaSO ₄	$2,5 \cdot 10^{-3}$	$1,05 \cdot 10^{-5}$	$1,1 \cdot 10^{-10}$
ZnS	$3,4 \cdot 10^{-10}$	$3,5 \cdot 10^{-12}$	$1,2 \cdot 10^{-23}$
MnS	$3,2 \cdot 10^{-6}$	$3,7 \cdot 10^{-8}$	$1,4 \cdot 10^{-15}$

Część doświadczalna

Doświadczenie 1

Wytrącanie frakcjonowane

Cel: Wytrącanie z roztworów soli trudno rozpuszczalnych osadów.

Doświadczenie 1a

Sprzęt

probówki, bagietka

odczynniki

roztwory NaCl, AgNO₃, KI

Do pierwszej probówki wlać 2 krople 0,5 mol/dm³ roztworu NaCl + 5 kropli 0,1 mol/dm³ roztworu AgNO₃

Do drugiej probówki wlać 2 krople 0,5 mol/dm³ roztworu KI + 5 kropli 0,1 mol/dm³ roztworu AgNO₃.

Napisać reakcje cząsteczkowo i jonowo

Wnioski i obserwacje

Doświadczenie 1b

Sprzęt

probówki, lejek, bibuła, pipetka

odczynniki

roztwory NaCl, KI HNO₃

Wykonanie doświadczenia

Do probówki wlać 10 kropli 0,5 mol/dm³ roztworu NaCl + 10 kropli 0,5 mol/dm³ roztworu KI i 5 kropli rozcieńczonego roztworu HNO₃ i 6 kropli 0,1 mol/dm³ roztworu AgNO₃. Wymieszać zawartość probówki i zanotować barwę osadu. Następnie osad odwirować, pobrać pipetką ciecz znad osadu do następnej probówki i dodać 5 kropli 0,1 mol/dm³ roztworu AgNO₃. Wymieszać i odwirować. Ciecz przelać do probówki i tak powtarzać aż osad w probówce będzie całkowicie biały.

Obserwacje

Wnioski: Uzasadnij w oparciu o wartości iloczynów rozpuszczalności, którego związku osad wytrąci się najpierw, a którego później.

Doświadczenie 1 c

Sprzęt

probówki

odczynniki

roztwory KCl, K_2CrO_4 , $AgNO_3$

Wykonanie doświadczenia

Do probówki wlać równe ilości $0,5 \text{ mol/dm}^3$ roztworu KCl i K_2CrO_4 . Wymieszać, starannie wstrząsając, z kolei dodawać po kilka kropel $0,1 \text{ mol/dm}^3$ roztworu $AgNO_3$, wstrząsając po każdej porcji i obserwując wygląd osadu w miejscu zetknięcia z dodawanym odczynnikiem. Przerwać dodawanie $AgNO_3$ wówczas, kiedy na powierzchni tworzy się większa ilość czekoladowego osadu, ale po wstrząśnięciu probówką znika. Osad odwirować i określić jego barwę. Do przesącza dodawać kroplami $AgNO_3$, aż do całkowitego strącenia ciemnego osadu. Osad odwirować. Porównać barwy osadów. Wyjaśnić na czym polega kolejność strącania osadów. Napisać reakcje strącania każdego z nich.

Obserwacje:

Wnioski:

Doświadczenie 2

Cel ćwiczenia: Całkowite usunięcie jonu z roztworu na zasadzie różnic wartości rozpuszczalności dwóch osadów

Doświadczenie 2a

Sprzęt

probówki, lejek, bibuła

odczynniki

roztwory $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$, NaCl , KI

Wykonanie doświadczenia

Do probówki wlać 20 kropli $0,25 \text{ mol/dm}^3$ roztworu $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ + 20 kropli $0,5 \text{ mol/dm}^3$ roztworu NaCl . Wytrącony osad odwirować i sprawdzić całkowitą wytrącenia. W tym celu do klarownego roztworu nad osadem dodać jeszcze kilka kropli roztworu z nad osadu i dodać 5 kropli $0,5 \text{ mol/dm}^3$ roztworu KI .

Obserwacje: Podać barwy i nazwy wytrąconych w postaci osadów związków.

Napisać cząsteczkowe i jonowe reakcje powstawania osadów.

Wniosek: Wyjaśnij w oparciu o wartości iloczynów rozpuszczalności, dlaczego z roztworu chlorku ołowiu (II) wytrąca się osad jodku ołowiu (II) po dodaniu roztworu KI .

Doświadczenie 2b

Sprzęt

probówki, bibuła, lejek

odczynniki

roztwory $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$, Na_2SO_4 i K_2CrO_4

Wykonanie doświadczenia

Do probówki wlać 10 kropli $0,5 \text{ mol/dm}^3$ roztworu $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ i dodać 10 kropli $0,5 \text{ mol/dm}^3$ Na_2SO_4 . Powstały osad odsączyć i sprawdzić całkowitą wytrącenia. Do otrzymanego klarownego roztworu z nad osadu dodać parę kropli $0,5 \text{ mol/dm}^3$ K_2CrO_4

Zanotować i barwę i nazwy wytrąconych osadów i napisać jonowe reakcje ich powstania.

Wyjaśnić wyniki doświadczenia w oparciu o iloczyny rozpuszczalności, podane w tabeli.

Doświadczenie 3

Cele: Wpływ czynników na rozpuszczalność osadów

Sprzęt

probówki

odczynniki

nasycony roztwór KClO_3 , KCl , KNO_3 , NaClO_3 , NaCl

Wykonanie doświadczenia

Do czterech probówek należy wlać po 1 ml nasyconego roztworu KClO_3 . Do pierwszej probówki (z KClO_3) wlać nasycony roztwór KCl , do drugiej nasycony roztwór KNO_3 , do trzeciej nasycony roztwór NaClO_3 , a do czwartej nasycony roztwór NaCl , aż do momentu pojawienia się zmętnienia (wypadanie drobnych kryształów osadu). W przypadku braku pojawienia się osadu odczynnik dodawać do pełnej objętości probówki.

Obserwacje: Sporządzić tabelę. Pojawienie się osadu zaznaczyć(+), brak osadu(-)

Dodany odczynnik	Nr probówki z KClO_3			
	1	2	3	4
KCl				
KNO_3				
NaClO_3				
NaCl				

Wyjaśnić jak wpływa dodanie soli o wspólnym jonie na strącanie elektrolitu dobrze rozpuszczalnego, a jak dodatek soli nie mający wspólnego jonu.

2 Wpływ stężenia jonów na rozpuszczalność osadów .

Sprzęt

probówki, lejek, bibuła

odczynniki

roztwory CaCl_2 i $(\text{NH}_4)_2\text{C}_2\text{O}_4$; HCl , CH_3COOH

Wykonanie doświadczenia

W dwóch probówkach wytrącić jednakowe ilości osadu szczawianu wapniowego CaC_2O_4 wprowadzając do każdej po małej porcji $0,5 \text{ mol/dm}^3$ roztworu CaCl_2 i $0,5 \text{ mol/dm}^3$ $(\text{NH}_4)_2\text{C}_2\text{O}_4$. Osady odwirować i płyn nad osadu wylać. Do

pierwszej probówki dodać ok. 4cm^3 rozcieńczonego HCl. Do drugiej probówki ok. 4cm^3 rozcieńczonego CH_3COOH .

Opisz oba doświadczenia i wyjaśnij różnice wiedząc, że oba kwasy różnią się mocą. Jaki jest wpływ stężenia jonów wodorowych na rozpuszczalność soli słabych kwasów.

Doświadczenie 4

Wpływ stężenia jonów wodorowych i wodorotlenowych na wytrącenie osadu.

Doświadczenie 4a

Sprzęt

probówki, papierek lakmusowy lub papierek wskaźnikowy, palnik

odczynniki

roztwory CuSO_4 , ZnSO_4 , MnSO_4 , H_2SO_4 , AKT, CH_3COONa

Wykonanie doświadczenia

Do trzech probówek wlać po 1 ml $0,5 \text{ mol/dm}^3$ roztworu CuSO_4 , ZnSO_4 , MnSO_4 . Zakwasić roztwory 2 kroplami rozcieńczonego H_2SO_4 , sprawdzić odczyn przy pomocy „papierka lakmusowego” lub „papierka uniwersalnego”. Dodać do każdej probówki 1 ml $0,5 \text{ mol/dm}^3$ roztworu AKT i ogrzewać.

Zanotować w której probówce wytrącił się osad i barwę osadu.

Do probówek, w których osad nie wytrącił się dodać kilka kropli roztworu octanu sodowego (CH_3COOH).

Zanotować, w której probówce wytrącił się osad i barwę osadu.

Do ostatniej probówki (bez osadu) dodać kilka kropli rozcieńczonego $\text{NH}_3\text{H}_2\text{O}$ (do odczynu zasadowego) Zanotować barwę osadu.

Doświadczenie 4b

Sprzęt

probówki, łaźnia wodna, lejek, bibuła

odczynniki

roztwory CuSO_4 , CdSO_4 ; H_2SO_4 , AKT, $\text{NH}_3\text{H}_2\text{O}$

Wykonanie doświadczenia

Do pierwszej probówki wlać 10 kropli $0,5 \text{ mol/dm}^3$ roztworu CuSO_4 i 10 kropli $0,5 \text{ mol/dm}^3$ roztworu CdSO_4 , a następnie 8 kropli rozcieńczonego roztworu AKT. Probówkę ogrzewać na łaźni wodnej 10 - 15 minut. Wytrącony osad odwirować, a do przesączu dodać kilka kropli rozcieńczonego roztworu $\text{NH}_3\text{H}_2\text{O}$. Obserwacje. Zanotować barwy wytrąconych osadów.

Wniosek

Jakie związki wytrącają się w postaci osadów, który z wytrąconych związków posiada wyższą wartość iloczynu rozpuszczalności? Odpowiedź uzasadnij w oparciu o wykonane doświadczenia.

Doświadczenie 5

Otrzymywanie soli trudno rozpuszczalnej z innej soli również trudno rozpuszczalnej.

Sprzęt

probówki, palnik, lejek, bibuła

odczynniki

roztwory $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$, H_2SO_4 , AKT, K_2CrO_4

Wykonanie doświadczenia

W dwóch probówkach wytrącić osad PbSO_4 przez dodawanie do roztworu $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ rozcieńczonego roztworu H_2SO_4

Osad odwirować, ciecz znad osadu wylać. Do pierwszej probówki dodać 5 ml roztworu AKT i ogrzać. Do drugiej probówki wlać 5 ml roztworu K_2CrO_4

Osad w probówce do której dodano K_2CrO_4 , odwirować ciecz znad osadu wylać.

Do osadu dodać kilka kropli AKT i ogrzać.

Zanotować barwy osadów i napisać równania zachodzących reakcji. Na podstawie obserwacji należy odpowiedzieć jaki związek powstał po dodaniu AKT i czy wartość iloczynu rozpuszczalności powstałego związku (jaki to związek) jest mniejsza czy większa od wartości iloczynu rozpuszczalności PbCrO_4 .

Pytania kontrolne

1. Podać definicję rozpuszczalności?
2. Co to jest iloczyn rozpuszczalności?
3. W jaki sposób można wyprowadzić wyrażenie na IR?
4. Jakie czynniki wpływają na strącenie osadów?
5. Jakie znaczenie praktyczne ma iloczyn rozpuszczalności?
6. W jakich warunkach i kiedy można porównać rozpuszczalności na podstawie wartości iloczynów rozpuszczalności?
7. Wyjaśnij na czym polega tzw. efekt solny?
8. Na czym polega strącenie frakcjonowane?
9. Czy można na podstawie wartości iloczynów rozpuszczalności porównać rozpuszczalność CaCO_3 i PbI_2 ?
10. Określ zależność pomiędzy równowagą reakcji dysocjacji H_2S i rozpuszczalnością siarczków III i IV grupy analitycznej.

Zadania

1. Jakie jest stężenie jonów fluorkowych w nasyconym roztworze PbCl_2 $K_{\text{sp}} = 2,8 \cdot 10^{-9}$?
2. Czy powstanie osad CaSO_4 jeżeli zmieszamy 1 dm^3 $0,01 \text{ mol/dm}^3 \text{ CaCl}_2$ z 1 dm^3 $0,01 \text{ mol/dm}^3 \text{ Na}_2\text{SO}_4$?
3. Oblicz rozpuszczalność $\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$ wiedząc, że iloczyn rozpuszczalności tego związku wynosi $1,2 \cdot 10^{-14}$?
4. Czy powstanie osad po zmieszaniu 25 ml $2 \cdot 10^{-3} \text{ mol/dm}^3 \text{ CaCl}_2$ i 25 ml $4,0 \cdot 10^{-3} \text{ mol/dm}^3 \text{ Na}_2\text{SO}_4$?
5. Rozpuszczalność AgBrO_3 wynosi $7,7 \cdot 10^{-3} \text{ mol/dm}^3$. Oblicz K_{sp} dla AgBrO_3 .
6. Ile gramów $\text{Mg}(\text{OH})_2$ rozpuści się w 200 ml roztworu, którego $\text{pH} = 11,7$?
7. Ile gramów chromianu rozpuszcza się w 100 ml wody?
8. W 100 ml wody rozpuszcza się $3 \cdot 10^{-7} \text{ g}$ AgI . Obliczyć stężenie jonów Ag^+ i I^- , oraz wartość iloczynu rozpuszczalności.
9. Zmieszano równe objętości $0,03 \text{ mol/dm}^3$ roztworu BaCl_2 i $0,005 \text{ mol/dm}^3$ roztworu $(\text{NH}_4)_2\text{C}_2\text{O}_4$.
10. Czy powstanie osad BaC_2O_4 jeżeli rozpuszczalność tej soli wynosi $1,6 \cdot 10^{-7}$?

Literatura

T. Lipiec, Z. Szmal. Chemia analityczna z elementami analizy instrumentalnej.

A. Bielański Chemia ogólna i nieograniczona

M.I.Sienko, R.A.Plane Chemia, podstawy i właściwości 1980

Z.Galus Ćwiczenia rachunkowe z chemii analitycznej.